

after K. D. Ushynsky and Institute of Refrigeration, Cryotechnology and Ecoenergetics named after V. S. Martynovkyi of Odesa National Academy of Food Technologies (52 women and 48 men). The experiment has shown that the worked out technique has a high factor of retest reliability and high rate of validity (criteria and construct) and can be applied for investigating students acquiring both socioeconomic and technical education.

Keywords: burnout syndrome, methods of burnout research, examination of technique's psychometric characteristics.

Подано до редакції 30.09.2014

УДК: 317.21: 319 – 027.361

Наталія Олексіївна Гончарова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна

ВПЛИВ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена вивченню кар'єрних орієнтацій майбутніх учителів у процесі неперервної освіти, що дозволяє визначити шляхи формування професійної мотивації на етапі їх навчання. Аналіз джерел свідчить, що більшість студентів мають невисокий рівень професійної мотивації. Це є прямим наслідком недостатньої сформованості уявлень про зміст своєї майбутньої діяльності, структуру професійних намірів, що може відображатися на успішності та компетентності майбутнього фахівця. Тому саме кар'єрні орієнтації майбутніх учителів під час їх навчання у виші допоможуть сформувати відповідну професійну мотивацію, яка позитивно вплине на їх подальший професійний розвиток.

Ключові слова: кар'єрні орієнтації, професійна мотивація, навчальний процес, професійна кар'єра, професійний розвиток, становлення кар'єри майбутнього учителя.

Постановка проблеми дослідження. Проблема професійного розвитку людини перебуває у центрі уваги багатьох сучасних дослідників. Одним із напрямків нових емпіричних досліджень у сучасній психології професій є вивчення кар'єрних орієнтацій та професійної мотивації особистості. У системі вищої освіти недостатньо уваги приділяється формуванню кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців та побудові їх професійної кар'єри.

Професійне становлення майбутнього учителя, а саме формування його професійних мотивів на етапі навчання у виші, є досить складним процесом. Від того, як майбутній фахівець уявляє зміст своєї професійної діяльності, якою є структура його професійних намірів, у більшості випадків залежить якість засвоєння професійних компетенцій та ефективність професійної діяльності. На успішність професійної діяльності впливають кар'єрні орієнтації та професійна мотивація майбутнього спеціаліста.

Професійна підготовка майбутніх учителів є однією з найбільш гострих проблем у системі вищої освіти. Сучасна освіта потребує компетентних педагогів, орієнтованих на досягнення успіху в професійній діяльності та здатних планувати свій кар'єрний та професійний розвиток. У той же час велика кількість дослідників вказує на те, що молодь є найбільш вразливою групою на ринку праці.

Студентство як окрема група є складовою частиною молоді, яка характеризується особливими умовами життя, побуту, праці, суспільною поведінкою, психологічними особливостями, ціннісними орієнтаціями. Сучасні тенденції у дослідженні студентського періоду життя особистості є складною проблемою нашого сьогодення.

Ця складність обумовлена, перш за все, соціальними чинниками, які вводять у визначення цієї категорії певну двозначність. Студентство розглядається як соціальна структура, що засвідчує самостійне самовизначення особистості в обранні життєвої перспективи, та водночас, перед особистістю постають соціальні правила, вимоги і норми, які детермінуються як мікросередовищем (найближчим значимим оточенням), так і макросередовищем (правила і обов'язки студента в системі вищого навчального закладу) [2].

Тому становлення майбутнього учителя в процесі підготовки у виші включає в себе не тільки набуття певних знань та навичок, а й формування професійно-орієнтованих установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та спеціальних навичок, необхідних у подальшій роботі. Відбувається також соціалізація майбутнього фахівця, на яку впливають властивості особистості і тісно пов'язаний з ними характер взаємодії з соціальним середовищем.

Таким чином, майбутні педагоги ще в період навчання у виші мають бути впевнені, що їх інтелектуа-

льний та творчий потенціал буде затребуваний на ринку праці.

У студентів повинні бути сформовані не тільки професійні знання та вміння, певні особистісні якості, такі як мобільність, готовність до змін, уміння швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, а й також розвинуті професійна спрямованість, особистісна готовність діяти в умовах ринкової економіки [5].

Таким чином, обрана нами проблема є досить актуальною в теоретичному, методологічному та практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що проблема сутності професійної кар'єри, її ролі в діяльності та професійному розвитку особистості знайшла певне відображення в роботах західних (Дж. Гордон, Р. Дафт, Д. В. Тідеман, Д. С. Фельдман), російських (О. С. Віханський, Є. Н. Комаров, О. Г. Молл, В. А. Поляков, М. В. Сафонова, А. А. Ушаков та ін.) та українських (О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, М. С. Лукашевич та ін.) учених.

Особливості розвитку кар'єрних орієнтацій особистості як одного із суттєвих чинників успішної професійної кар'єри розглядаються у роботах зарубіжних (Д. М. Каммероу, Д. Е. Сьюпер, Е. Х. Шейн, Д. Л. Холланд), російських (Л. Г. Почебут, В. А. Чикер) та українських (Л. М. Карамушка, В. П. Чернявська) вчених, у яких розкрито сутність кар'єрних орієнтацій, їх види, деякі основні тенденції їх розвитку в окремих професійних групах (старшокласники, студенти, менеджери), визначено окремі психологічні умови оптимізації їх розвитку.

Останнім часом у психології з'явилася низка робіт, присвячених вивченню психологічних аспектів професійної кар'єри. Так, запропонована інтерпретація психологічної сутності кар'єри (Є. О. Клімов, Є. О. Могильовкін, О. Г. Молл), проведені дослідження у сфері кар'єрних орієнтацій студентів (Ю. О. Бурмакова, О. О. Жданович, О. П. Терновська), кар'єрної готовності випускників вишу (О. С. Миронова-Тихомирова) та факторам кар'єрного зростання фахівця (Е. Ф. Зеер, О. Г. Молл, О. В. Москаленко, М. С. Пряжников та ін.); можливості розвитку кар'єрних прагнень студентів на основі підвищення якості їх міжособистісних відносин (А. К. Канаматова) та ін.

У межах нашого дослідження ми розділяємо думку щодо розуміння процесу побудови кар'єри як індивідуальної траєкторії майбутнього педагога протягом його підготовки у вищому навчальному закладі і до реалізації себе у професійній діяльності як фахівця. Під час цього складного процесу важливу роль відіграють кар'єрні орієнтації, які позитивно впливають на формування професійної мотивації майбутніх фахівців.

Разом з тим, проблема визначення ролі кар'єрних орієнтацій у формуванні професійної мотивації та здійсненні професійної кар'єри майбутніх учителів у

навчальному процесі залишається недостатньо розробленою й потребує, на наш погляд, спеціальної уваги.

Постановка завдань. На жаль, проблема дослідження впливу кар'єрних орієнтацій на формування професійної мотивації особистості педагога, у тому числі на етапі професійної підготовки фахівця, поки що не знайшла відповідного відображення у психології, тоді як саме розвиток кар'єри особистості дозволяє [3]:

- визначити основні типи кар'єрних орієнтацій студентів, ураховуючи ймовірний характер майбутнього;

- з'ясувати сутність професійної кар'єри майбутніх учителів та визначити роль кар'єрних орієнтацій у формуванні їх професійної мотивації й кар'єрному зростанні;

- визначити психологічні умови оптимізації кар'єрних орієнтацій та удосконалити професійний розвиток особистості.

Розвиток кар'єри дає можливість вийти за межі себе сьогоdnішнього. У взаємозв'язку із самопізнанням кар'єрні орієнтації дозволяють визначити перспективи розвитку професійної мотивації, виступають у якості механізму саморозвитку.

Професійна мотивація особистості відображає особливості процесу вибору, визначення майбутньої професії, а також розвиток комплексу професійно важливих якостей, тобто процес формування професіонала [1; 7].

Знання особливостей взаємозв'язку кар'єрних орієнтацій та професійної мотивації майбутнього педагога дозволить здійснити індивідуальний підхід до студентів і допоможе їм більш чітко визначитися у своєму професійному майбутньому.

Метою статті є теоретичне дослідження впливу кар'єрних орієнтацій на формування професійної мотивації майбутніх учителів як детермінуючого фактора їх професійної підготовки.

Психологія оптимального кар'єрного розвитку майбутніх учителів у навчальному процесі забезпечується такими **завданнями**:

- 1) формуванням уявлення в осіб, які обирають професію, про об'єктивні та суб'єктивні чинники майбутньої діяльності;

- 2) усвідомленням студентом власних психологічних особливостей та узгодженість їх із вимогами професійної діяльності;

- 3) використанням адекватних способів проектування успішності оволодіння професійною діяльністю.

Ці групи завдань тісно пов'язані між собою. У їх вирішенні розкриваються суб'єктивні та об'єктивні фактори, що зумовлюють розвиток кар'єри і можливості успішної самореалізації особистості у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період навчання у вищому навчальному закладі – це етап життєвого циклу, що завершує перехід до дорос-

лості. На цьому етапі особистість приймає низку важливих рішень, які стосуються вибору місця професійної діяльності та створення сім'ї, стилю життя та конкретних завдань на майбутнє, корегування ціннісних орієнтацій у співвідношенні з новим дорослим статусом та новими життєвими планами. Вибір власної життєвої стратегії є необхідною складовою кар'єрного розвитку. Тому молодій людині необхідно саме під час навчання у виші визначити власні пріоритети щодо кар'єрних орієнтацій та професійної мотивації [1; 6].

Такі особливості студентського віку, як становлення людини як суб'єкта власного розвитку (Б. Г. Ананьєв, І. С. Кон, Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко); актуалізація потреби в активному ставленні до себе (І. С. Кон, Ю. О. Миславський); активний пошук власної ідентичності (Е. Еріксон, Е. Берн); об'єктивне збільшення в житті молодшої людини кількості складних життєвих ситуацій, які потребують подолання (Л. І. Анциферова); актуалізація потреби у набутті особистісної здатності до реалізації себе в нових для себе соціальних (і психологічних) умовах, переходом до яких визначається завершення навчання у вищому навчальному закладі і початок професійної діяльності в якості молодого фахівця, обумовлюють сприятливість цього вікового періоду в житті людини щодо розвитку здатності розвивати кар'єрні орієнтації у напрямку розширення можливостей особистості щодо реалізації активних форм у професійній підготовці [6].

Розвиток сучасного фахівця полягає у реалізації його кар'єрного потенціалу та можливості бути конкурентоздатним на сучасному ринку праці. Кар'єрний розвиток у динамічних соціально-економічних умовах є однією з ключових умов професійного та життєвого успіху людини.

Новий погляд на специфіку розвитку кар'єрних орієнтацій та професійної мотивації майбутніх учителів на етапі їх професійної підготовки полягає у відношенні до них як до динамічного проходження певних кар'єрних циклів, кожний з яких складається із міні-стадій професійного розвитку і супроводжується постійним процесом навчання.

Виходячи з вищезазначеного, процесуальну сутність кар'єри майбутнього учителя можна розглядати у трьох аспектах: особистісному, соціальному та організаційному [3].

Особистісний аспект передбачає розгляд цього феномену з позицій самої особистості, розкриває особливості бачення кар'єри її діячем. Із цим пов'язане вираження суб'єктивної оцінки характеру протікання кар'єрного процесу, проміжних результатів розвитку кар'єри. У цьому випадку кар'єра є суб'єктивно усвідомленим судженням про своє трудове майбутнє, про очікувані шляхи самовираження та задоволеності працею.

Соціальний аспект визначається через уявлення про кар'єру з точки зору суспільства. По-перше, це

вироблені у процесі розвитку суспільства кар'єрні напрямки, апробовані шляхи досягнення певних результатів у тій чи іншій сфері професійної діяльності, у тій чи іншій сфері суспільного життя. По-друге, це стійкі уявлення про характер руху цими шляхами, пов'язані із швидкістю, спрямованістю, траєкторією кар'єри, а також із відповідними методами та способами.

Організаційний аспект передбачає розуміння кар'єри як цілеспрямованого посадового та професійного зростання, поступового просування кар'єрними сходинками, зміни кваліфікаційних можливостей.

Означені підходи дозволяють визначати кар'єру майбутніх учителів не тільки як процес цілеспрямованого та послідовного професійного розвитку, зростання авторитету й статусу в соціальній та економічній сферах, що виявляється у просуванні ієрархічними кваліфікаційними сходинками, у підвищенні престижу в професійному середовищі, а також і як процес побудови цілісного образу себе у якості компетентного професіонала.

Так, найважливішим для забезпечення неперервності професійної кар'єри учителя є етап професійної підготовки: чим раніше людина починає замислюватися про те, чого вона бажає і чого чекає від своєї майбутньої професійної діяльності, тим успішніше проходить процес її професійного та кар'єрного зростання [1].

На наш погляд, кар'єрне зростання обумовлено, в першу чергу, професійною підготовкою, оскільки саме в ній здійснюється кар'єроорієнтований розвиток студента, відбувається усвідомлення відповідності власних здібностей і можливостей обраній спеціальності, планується майбутня професійна діяльність. Саме в цей період формуються особистісно-професійні якості, необхідні для успішного становлення кар'єри: рис характеру, здібностей, кар'єрної готовності, кар'єрних орієнтацій та компетенцій [5].

Таким чином, розвиток здатності до проектування кар'єри студентів є важливою умовою досягнення професіоналізму. Кар'єрне проектування виступає як максимальне розкриття і реалізація професійного потенціалу особистості в процесі проходження різних рівнів організаційної структури.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, розвиток кар'єрних орієнтацій та формування професійної мотивації майбутніх учителів є складним багатоаспектним явищем, що має психологічну основу і характеризується низкою факторів, серед яких пріоритетне значення мають специфіка професійної самооцінки, смисложиттєві орієнтації та особистісне самовідношення.

Структура кар'єрного розвитку майбутніх учителів є складним багатоаспектним утворенням і зумовлюється єдністю зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) чинників. До перших належать умови життя майбутнього фахівця (соціальні, економічні, просторові та інші характеристики). Дру-

гими є особливості суб'єктів кар'єрного розвитку (відношення до професії, усвідомлення її значимості). До таких особливостей належать їхні психофізичні, психосоціальні та когнітивні властивості.

Психологічні механізми кар'єрного зростання майбутніх учителів зумовлюються його структурними характеристиками і можуть виявлятися, зокрема, в ототоженні себе із професією, спрямованості пізнання студента на самого себе у майбутній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатырёва О. О. Психологические предпосылки карьерного роста / О. О. Богатырёва // Вопросы психологии. – 2008. – №3. – С.92-98.
2. Богдан Н. Н., Могилевкин Е. А. Технология карьеры: учеб. пособие / Н. Н. Богдан, Е. А. Могилевкин. – Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2003. – 156 с.
3. Гордеева Т. О. Психология мотивации достижения / Т. О. Гордеева. – М. : Смысл, 2006. – 332 с.
4. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
5. Логинова Н. Г. Исследование профессиональной значимости мотивации студента-бакалавра

REFERENCES

1. Bogatyryova, O. O. (2008). Psihologicheskie predposylki kariernogo rosta [Psychological preconditions of career development]. *Voprosy psikhologii – Issues of Psychology*, 3, 92-98 [in Russian].
2. Bogdan, N.N., Mogilevkin, E. A. (2003). *Tehnologiya kariery: ucheb. posobie* [Technology of career: textbook]. Vladivostok : VGUES [in Russian].
3. Gordeeva, T. O. (2006). *Psihologiya motivatsii dostizheniya* [Psychology of achievement motivation]. Moscow: Smysl [in Russian].
4. Kon, I. S. (1989). *Psihologiya ranney yunosti* [Psychology of early adolescence]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
5. Loginova, N. G. (2011). *Issledovanie professionalnoy znachimosti motivatsii studenta-bakalavra psikhologii* [Study of professional importance of motivation of

Таким чином, майбутні учителі ще у період навчання мають бути впевнені, що їх інтелектуальний та творчий потенціал буде затребуваним на ринку праці. У студентів повинні бути сформовані не тільки професійні знання та вміння, певні особистісні якості, такі як гнучкість, готовність до змін, вміння швидко й ефективно адаптуватися до нових умов, а й також розвинути професійна спрямованість, особистісна готовність професійно реалізувати себе в сучасних умовах.

психологии / Н. Г. Логинова // Гуманитарные науки и образование. – 2011. – №1. – С.109-112.

6. Максименко С. Д., Щербак Т. Д. Професійне становлення молодого вчителя: Навч. посібник / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербак. – Ужгород : Закарпаття, 1998. – 105 с.

7. Марихин С. В. Теоретические предпосылки проектирования профессиональной подготовки специалистов / С. В. Марихин // Вестник Ярославского государственного университета имени П.Г.Демидова. Серия: Гуманитарные науки. – 2012. – №1. – С. 52-55.

students-Bachelors of Psychology] *Gumanitarnyye nauki i obrazovanie – Humanitarian sciences and education*, 1, 109-112 [in Russian].

6. Maksymenko, S. D., Shcherbak, T. D. (1998). *Profesiine stanovlennia molodoho vchytelia* [Professional formation of a young teacher]. Uzhhorod : Zakarpattia [in Ukrainian].

7. Marihin, S. V. (2012). *Teoreticheskie predposylki proektirovaniya professionalnoy podgotovki spetsialistov* [Theoretical background of specialists professional training planning]. *Vestnik Yaroslavskego gosudarstvennogo universiteta imeni P.G.Demidova. Seriya: Gumanitarnyye nauki – Bulletin of Yaroslav state university named after P. G. Demidov, Series: Humanitarian sciences*, 1, 52-55 [in Russian].

Наталія Алексеевна Гончарова,

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии,

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко,

ул. Остроградского, 2, г. Полтава, Украина.

ВЛИЯНИЕ КАРЬЕРНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье рассмотрены особенности профессионального становления будущего педагога, которые позволяют формировать его профессиональные мотивы на этапе обучения в вузе. Отмечено, что особое значение в структуре профессиональной мотивации уделяется мотиву достижения успеха как показателя карьерных ориентаций. Именно карьерные ориентации влияют на развитие мотива достижения успеха как фактора будущей успешной деятельности. В процессе обучения студентам предстоит понять смысл профессии и своей миссии в ней, осмыслить и усвоить теорию, освоить практику, овладеть методами целенаправленного профессионального и личностного саморазвития. Поэтому на успешность профессиональной деятельности оказывают влияние карьерные ориентации и профессиональная мотивация. В ходе проведенного теоретического исследования были выявлены особенности профессионального становления будущего учителя, а именно: разработка основопо-

лагающих принципов формирования карьеры на этапе профессионального обучения; стартовая диагностика системообразующих факторов, которые способствуют успешному карьерному становлению будущего учителя; целенаправленное планирование карьеры и разработка карьерограмм. Установлено, что идея построения в вузе пространства, ориентированного на развитие у студентов личностных качеств и компетенций, позволяет формировать осознанную позицию и поведение в будущей профессиональной деятельности, карьерных устремлениях. Определено, что профессиональную мотивацию можно оптимизировать посредством создания психологических условий, способствующих повышению уровня осознания жизненной стратегии, развитию системы ценностей будущей профессии, умению выстраивать профессиональные планы и способы их достижений. Установлено, что мотив достижения успеха рассматривается в качестве компонента профессиональной мотивации и фактора становления карьерных ориентаций. Высокий уровень мотива достижения успеха – одно из основных условий его эффективной профессиональной деятельности, позволяющий прогнозировать становление карьерных ориентаций студента, от которых в конечном итоге зависит успех профессиональной деятельности. В связи с этим представляется перспективной проблема изучения и поиска психологических условий и факторов, обеспечивающих развитие мотива достижения успеха студента-будущего учителя, так как именно этот мотив способствует успешной реализации в будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: карьерные ориентации, профессиональная мотивация, учебный процесс, карьера, профессиональное развитие, формирование карьеры будущего учителя.

*Natalia Honcharova,
PhD (Candidate of Psychological Sciences),
associate professor of the Department of Psychology,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,
2, Ostrohradskoho Str., Poltava, Ukraine.*

INFLUENCE OF CAREER ORIENTATIONS ON FORMATION OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL MOTIVATION IN EDUCATIONAL PROCESS

The features of future teachers' professional formation, which allows them to form professional motives when studying at the university, are described in the paper. Special attention is paid to the motivation of success achievement as an indicator of career orientations. It is career orientations that influence the development of motive of achieving success as a factor of future efficient activity. In the process of studying students will understand the meaning of their profession and their mission in it, comprehend and learn the theory, master the practice and methods of purposeful professional and personal self-development. Therefore, the success of professional activities influences the career orientation and professional motivation. The carried out theoretical research helped to reveal the following peculiarities of future teachers' professional formation: the development of basic principles of career formation at the stage of studying at an educational establishment, diagnostics of systemically important factors, which contribute to the successful career development of a future teacher; purposeful career planning, etc. The atmosphere at the university, oriented at the development of student's personal qualities and competences, allows to form the consciousness attitude and behavior in future vocational activity and career goals. Professional motivation can be improved with the help of psychological conditions providing the increasing of the life strategy understanding, the development of value system of future profession, the ability to set professional goals and achieve them. The motive of success achievement is considered as a component of professional motivation and a factor of career orientations formation. The high level of success achievement motivation is one of the main conditions of the efficient professional activity, which allows to predict the development of students' career orientations, which are the prerequisite of their successful work. In this regard, the problem of psychological conditions and factors, which provide the development of success achievement motivation of future teachers is very important, because this motive provides the success of future specialists' work.

Keywords: career orientations, professional motivation, learning process, career development, professional development, future teachers' career development.

Подано до редакції 30.09.2014